

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкриваються питання формування інтелектуальної активності старшокласників у процесі технологічної освіти під час застосування розвивальних технологій, зокрема, методу творчих проектів та проблемного навчання. Використання даних технологій активізує мислительні операції учнів, розвиває їх інтелектуальні здібності, впливає на інтелектуальну активність школярів.

Ключові слова: технології, інтелектуальний розвиток учнів, метод проектів, проблемне навчання.

Abstract. In the article deals with the formation of intellectual activity of high school students in the process of technological education in the application of development technologies, in particular, to the method of creative projects and problem studies. The use of these technologies activates the thinking operations of students, develops their intellectual capabilities, influences the intellectual activity of schoolchildren.

Keywords: technology, schoolchildren's intellectual developing, method of projects, problem studies.

Постановка наукової проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально-економічними перетвореннями, коли від людини вимагаються не тільки знання і вміння, а й розвинені особистісні якості, які б дозволяли їй активно долучатися до творчої перетворювальної діяльності. Це означає, що на школу покладається велика відповідальність за формування в учнів сучасного технологічного мислення, розвиток у них творчих здібностей, здатності креативно підходити до розв'язання проблем суверенної Української держави. Пріоритетним напрямом діяльності у вирішенні даної проблеми є виховання підростаючого покоління із значним інтелектуальним потенціалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми інтелектуального розвитку особистості школяра зверталися вітчизняні й зарубіжні психологи та педагоги, зокрема такі як: Л. Божович, Д. Векслер, А. Венгер, Л. Виготський, Ю. Гільбух, В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков, С. Максименко, О. Скрипченко П. Джексон, І. Флемер, Б. Бакінгем, В. Штерн та інші. Вони встановили, що кожна людина до чогось здібна, нездібних немає, вияснили, що інтелектуальні здібності розвиваються із задатків, які існують від народження людини, визначили умови, при яких найбільш ефективно розвиваються ті чи інші здібності, створили систему діагностики інтелектуального розвитку, розглядалося багато ще інших питань, що стосуються цієї проблеми.

До питання застосування розвивальних технологій, зокрема методу творчих проектів, проблемного навчання у процесі технологічної освіти

зверталися науковці, обґрунтовуючи загальні основи інноваційних педагогічних технологій (С. Гончаренко, Г. Терещук, О. Киричук та інші); деякі аспекти застосування проектної технології на уроках трудового навчання розглядалися в публікаціях В. Симоненка, О. Коберника, В. Харитонової, С. Ящука, а проблемного навчання досліджувалися В. Геттою, Д. Тхоржевським та ін.

Мета і завдання статті. Проблема інтелектуального розвитку школярів – одна з фундаментальних проблем сучасної психології, а також педагогіки. Чомусь вважається, що технологічна освіта меншою мірою забезпечує інтелектуальний розвиток особистості школяра, ніж вивчення таких предметів, як математика чи фізика, хоча з цим важко погодитися. Наприклад, немає єдиної думки про те, в якій мірі уроки технології забезпечують розвиток інтелекту та здібностей, наскільки учень під час виконання творчих проектів може формувати свою інтелектуальну активність. Тому на сучасному етапі розвитку суспільства, школи й сім'ї, коли соціальні й індивідуальні умови розвитку і формування особистості школяра зазнають докорінних змін, проблема інтелектуального розвитку школярів у процесі технологічної освіти стала надто актуальною й потребує нових досліджень. Мета статті полягає в обґрунтуванні застосування розвивальних технологій на уроках технології як засобу формування інтелектуальної активності учнів старшої школи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел показує, що тривалий час у педагогічній теорії та шкільній практиці учням відводилася роль об'єкта викладацької діяльності вчителя, який розглядався як єдиний суб'єкт навчального процесу. Сама ж навчальна діяльність характеризувалась як пізнавальна діяльність, що здійснюється під керівництвом учителя, недооцінювалася важливість навчального спілкування школярів та можливість і необхідність управління цієї діяльністю з боку учнів. Утруднювався процес переведення на рівень самостійної творчої діяльності школярів. Це зумовлювалося тим, що разом з бездумним засвоєнням готового знання, учень засвоює і характер мислення, для якого стає звичним повторювати чужі думки.

Сьогодні відбувається переорієнтація поглядів на сутність навчального процесу. Аналіз робіт, присвячених висвітленню цих питань, засвідчує, що всі автори дотримуються єдиної точки зору щодо його мети: розвиток дитини як суб'єкта навчальної діяльності. Сучасна освітня ситуація в Україні свідчить про нагальну необхідність застосування таких педагогічних технологій, які б забезпечували розвиток особистості. Водночас зауважимо, що розвиваючого характеру навчальна діяльність не набуває сама собою. Одна з важливих передумов розв'язання цього завдання полягає у забезпеченні постійно зростаючого рівня самостійності учнів.

Думки про розвивальне навчання висловлювали Й. Песталоцці, А. Дістервег, Д. Локк, Ж.-Жак Руссо, К. Ушинський. У своїх педагогічних працях вони визнавали стрижневою проблему співвідношення навчання й розвитку особистості.

Концепцію розвивального навчання розробив у 30-х роках ХХ століття Л. Виготський [1], який обґрунтував визначальні принципи цієї дидактичної

теорії. Гіпотеза Л. Виготського про розвивальне навчання стала експериментально перевірятися з кінця 1950-х рр. (праці С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, Г. Костюка, Н. Менчинської, А. Запорожця та інших). Нині в Україні проблемами розвивального навчання опікуються такі вчені, як: А. Ашеров, І. Бех, О. Савченко, С. Максименко, В. Бондар, В. Моляко, А. Фурман та ін.

Практично в усіх концепціях розвивального навчання, створених в останні десятиріччя, знайшли своє втілення ідеї О. Леонтьєва щодо розвитку особистості, формування мотивів та потреб уміння, формування мети тощо. Зокрема, при розгляді вищезначеної проблеми за теорією діяльності О. Леонтьєва, процес учіння – це не актуалізація й розвиток мислення, пам'яті, уваги тощо, а процес розв'язання учнем різноманітних завдань, виконання адекватної їм діяльності. Учений вважав, що учіння лише тоді є власне діяльністю, коли воно задовольняє пізнавальну потребу. Знання, на оволодіння якими спрямовано учіння, виступає в цьому випадку як «мотив, в якому знайшла втілення пізнавальна потреба учня» [3].

З точки зору використання ідей розвивального навчання у процесі технологічної освіти доречним буде застосування положень концепції З. Калмикової [2]. Згідно з цією концепцією, розвивальним навчанням є навчання, яке формує продуктивне або творче мислення. На думку вченої, розвивальне навчання забезпечується при орієнтації на такі дидактичні принципи: проблемності навчання; індивідуалізації й диференціації навчання; гармонійного розвитку різних компонентів мислення (конкретного й абстрактно-теоретичного); формування прийомів розумової діяльності; спеціальна організація мнемічної діяльності (запам'ятовування).

Крім того, важливим внеском в теорію розвивального навчання є виділення науковцем принципу формування репродуктивного й продуктивного мислення як запоруки інтелектуального розвитку особистості, яка навчається.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що показником інтелектуального розвитку школяра є інтелектуальна активність. Інтелектуальна активність розглядається нами як інтегральна характеристика особистості, що поєднує в собі інтелектуальну та мотиваційну сфери і проявляється в ставленні та здатності індивіда до розумової діяльності.

Організація процесу формування інтелектуальної активності учнів вимагає від учителя системи навчання школярів мислити. У процесі технологічної освіти важливо, щоб наперед продумана система ставила учнів у таке становище, в якому б вони не просто виконували трудові завдання за готовим зразком чи повними інструкціями, а прагнули вносити в них хоча б найпростіші зміни. Потрібно, щоб учень брав під сумнів (всяка творчість, звичайно, починається з сумніву) способи виготовлення, конструкції виробів. При цьому неминуче починається мислительна діяльність, – пише Р. Нізімов [4].

Застосовуючи продуману систему способів і прийомів розвитку рис творчої діяльності, вчитель формує у школярів уміння й навички творчого підходу до виконання трудових, навчальних і життєвих задач.

Проведені дослідження дають змогу зробити висновок, що значне місце в інтелектуальному розвитку учнів займають розвивальні технології, а саме метод творчих проектів та проблемне навчання.

Уроки технологій, де розробляються творчі проекти, сприяють розвитку в старшокласників таких психічних процесів як сприймання, пам'ять, увага, уява тощо; під час проектної діяльності формуються воля та характер, які лежать в основі інтелектуального розвитку особистості.

Ефективність виконання творчого проекту, розв'язання проблемного завдання залежить від сформованості в учнів таких розумових дій, як уміння аналізувати, усвідомлювати, узагальнювати, як самостійність, стійкість та індивідуальний спосіб діяльності.

Аналізуючи об'єкт проектування або ж проблемне завдання, учень визначає потрібні для його виконання операції, добирає знання; виявляє послідовність виконання дій; порівнює та визначає спільне та відмінне в способах виконання аналогічних завдань; узагальнює способи виконання завдання. На основі таких мислительних дій і розвивається інтелектуальна сфера особистості.

Висновки. Таким чином, проблема інтелектуального розвитку школярів є однією з фундаментальних проблем сучасної педагогіки. Дослідження цієї проблеми має важливе теоретичне і практичне значення.

Процес формування інтелектуальної активності учнів у процесі технологічної освіти забезпечується застосуванням таких розвивальних технологій навчання як проектна та проблемного навчання.

В різноманітних видах роботи над творчими проектами, які старшокласники виконують на уроках технологій, розвиваються їх інтелектуальні здібності та почуття. Велика кількість різноманітних і доступних учням видів робіт, включених у зміст роботи над творчим проектом, застосування проблемності у процесі проектування, дає поживу для розуму, розвиває уяву, спостережливість, розширює кругозір, знайомить з важливими способами міркувань, впливає на формування стійких інтелектуальних здібностей.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л. С. Вопросы детской (возрастной) психологии / Л. С. Выготский // Собр. соч. : В 6 т. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4. – 244-385 с.
2. Калмыкова З. И. Психологические основы развивающего обучения / З. И. Калмыкова. – М. : Педагогика, 1979. – 167 с.
3. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : В 2-х т. / Под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 2. – 318 с.
4. Низимов Р. А. Творческая активность учащихся в труде / Р. А. Низимов. – Казань : КГУ, 1971. – 111 с.